

WYBRANE PROBLEMY PRZEOBRAŻEN KRAJOBRAZU KULTUROWEGO PODHAŁA

Krajobraz kulturowy stanowi jedno z kryteriów delimitacji regionalnej, zwraca uwagę na odrębność regionu i określa jego rangę. Przeprowadzona w tym artykule analiza nawiązuje do geografii humanistycznej, która ma znaczenie w studiach nad regionem. Wymieniony kierunek badań pozwala na uchwycenie relacji miejsca, czasu i przestrzeni, odwołuje się do społecznego organizowania i tworzenia przestrzeni, kształtowania jej oblicza kulturalnego, pomaga w wyjaśnieniu szczególnej roli danego regionu (Sagan I. 1995). Dzięki nim można dostrzec trudne do opisanie związku ludzi z miejscem zamieszkania.

W niniejszym artykule ukazane zostały tylko niektóre aspekty kształtowania się krajobrazu kulturowego Podhala. Dziedziny życia kulturalnego tego interesującego dla wielu zakątków Polski są różnorodne, tak jak zróżnicowane są czynniki, które oddziaływały na specyfikę kultury Podhala, opracowanie stanowi próbę ich przedstawienia i analizy.

Krajobraz kulturowy regionu rozwijał się na bazie kultury ludowej, wspieranej i kształtowanej przez wybitnych twórców kultury narodowej oraz inteligencję polską zafascynowaną jej swoistością. Przypuszczalnie w takich warunkach zrodził się podkreślany w wielu publikacjach unikatowy charakter kultury podhalańskiej. Warto zatem podjąć próbę udokumentowania postawionej wyżej tezy i przedstawić bliżej warunki, w których kształtował się wyjątkowy charakter krajobrazu kulturalnego Podhala, tak silnie oddziałującego na świadomość jego mieszkańców i tak zdecydowanie różniącego się od innych regionów Polski. Powyższe rozważania dotyczą niektórych czynników wpływających na kształtowanie się krajobrazu kulturowego od XIX wieku do roku 1945, a także od zakończenia wojny do chwili obecnej.

Rozwój ruchu turystycznego na Podhalu oraz jego wpływ na kulturę regionu

W XIX stuleciu wraz z postępującym zainteresowaniem wypoczynkiem i turystyką, na Podhalu zaczął się zaznaczać wpływ przyjeżdżających osób w różnych dziedzinach życia, oddziałowali oni na kulturę, sposób gospodarowania i na kształcenie miejscowej ludności. Istotą pobytu wypoczywających stanowiło obcowanie z przyrodą oraz korzystanie z dobrodziejstw klimatu górskiego. W owym czasie mniejszą wagę przeby-

wający na Podhalu przywiązywali do warunków mieszkaniowych. W chacie góralskiej były one wprawdzie prymitywne, stwarzały jednak atmosferę swojskości, dawały poczucie „bycia u siebie”, a to przyciągało letników, wywoływało chęć powrotu w każdym sezonie letnim, czy zimowym. Innym wymiarem swojskości była atmosfera stwarzana przez miejscowych gospodarzy, przyczyniała się do tego tradycyjna gościnność górali. Z niej wynikały emocjonalne związki ludzi z miejscem oraz związki, jakie zachodziły pomiędzy ludźmi poprzez wspólne przebywanie w otoczeniu surowym i prymitywnym. Wymienione cechy środowiska, z którym stykali się ówczesni kuracjusze i letnicy od samego początku decydowały o atrakcyjności Podhala, często i licznie odwiedzanego. W kulturze regionu następowały widoczne zmiany dokonujące się pod wpływem stale rosnącego ruchu turystycznego. W wyniku w owym czasie prowadzonych badań (Ustupski J. 1990) stwierdzono, iż ogromną wartością wspierającą rozwój turystyki i wypoczynku była tradycyjna kultura. Dotyczyło to następujących jej dziedzin: muzyki, malarstwa, rzeźby, architektury, twórczości literackiej, rękodziela artystycznego. Zainteresowanie kulturą Podhala i włączenie się ówczesnej inteligencji w jej dalszy rozwój zaowocowało tak znaczącymi rezultatami i osiągnięciami, że weszły one na trwałe do kultury polskiej, a nawet europejskiej (np. twórczość Karola Szymanowskiego, styl witkiewiczowski).

Przemiany zachodzące w budownictwie Podhala

Szczególnie cechy budownictwa wyrażały zaistniałe związki swojskości wynikające z poczucia górali, że są oni gospodarzami u siebie. Wiele możliwości stwarzał materiał budowlany – drewno nadawało wnętrzu domu odpowiedni klimat oraz rodziło nieograniczone możliwości w zakresie zdobnictwa i atrakcyjnego wykończenia.

Zapoczątkowany w drugiej połowie XIX wieku proces przekształcania się wsi, jaką było Zakopane w stację klimatyczną, zaznaczył się przede wszystkim w dziedzinie budownictwa, gdzie wśród różnorodnych form nie znajdowały się prawie żadne elementy ani motywy budownictwa miejscowego. Mimo iż chata góralska stanowiła przedmiot zainteresowania i podziwu, jej piękny i wyjątkowy charakter nie był brany pod uwagę przez ówczesnych architektów. W pierwszych projektach architektonicznych Zakopanego jako uzdrowiska wprowadzany był, modny wtedy styl bawarsko-tyrolski.

W latach 1891–1893, jakby na przekór istniejącej modzie i tendencjom w architekturze uzdrowisk zbudowana została „Koliba”, pierwszy dom zaprojektowany przez S. Witkiewicza. W krótkim czasie wybudowane zostały kolejne charakterystyczne obiekty, posiadające wspólne cechy (willa „Pod Jedłami”, „Oksza”). Zamyśl Witkiewicza znajdował coraz liczniejszych zwolenników i kontynuatorów. Tak zrodził się „styl zakopiański” nazywany też „podhalańskim” lub wprost witkiewiczowskim (Witkiewicz S. 1951).

Klimat, w którym zrodził się ów styl doskonale oddaje wypowiedź S. Witkiewicza:

„Chata góralska od pierwszego spojrzenia wydaje się czymś pełnym charakteru – tego pierwiastka osobowości, który wyróżnia z tłumu ludzi szczególnych i rzeczy niezwykle”. (...) „Słowem chata góralska jest wyższym typem drzewnego budownictwa – jest samodzielnym, oryginalnym stylem wyrażającym się we właściwym charakterze linii. W niektórych zaś częściach wewnętrznych jest zupełnie roz-

winiętą i skończoną formą mogąą zadowolić bardzo nawet wybredne upodobania artystyczne” (Witkiewicz S. 1951).

Warto także przytoczyć zdanie J. Łasia (1996), który wiele lat później badał warunki kształtowania się podhalańskiej architektury:

„Cała tajemnica fenomenu chałupy podhalańskiej i drewnianego budownictwa podhalańskiego polega na trudnej w zdefiniowaniu sztuce wyważenia proporcji między „nowoczesnością” i „postępem” z jednej strony, a „tradycją” i „formą” regionalną z drugiej wymagającej doświadczenia, subtelności, i – co należałoby szczególnie podkreślić szerokiej wiedzy o kulturze, tradycji, tworzyw i technologii”.

Cytowany autor zaznacza, iż zainteresowanie S. Witkiewicza góralską sztuką budowlaną i zdobniczą umocniło u ludności Podhala przekonanie, że dom góralski można rozbudować i dostosować do własnych potrzeb np. zbudować pensjonat („Obrochtówka”), hotel lub sanatorium. W okresie międzywojennym na Podhalu, w 87% miejscowości, które zbadał K. Stryjeński (J. Ustupski, 1990) znajdowały się stolarnie. Służyły one budownictwu góralskiemu i umożliwiały nadanie mu specyficznego charakteru. Było ono piękne jak pisał w owym czasie Stanisław Witkiewicz:

„(...) i pod względem wyglądu i pod względem technicznym”. (Witkiewicz S. 1972)

W rozwoju przestrzennym budownictwa po roku 1918, można było zaobserwować przemiany w rozplanowaniu zagród, wyrażające się w dążeniu do oddzielenia budynków gospodarczych od domu mieszkalnego. Wynikało to w znacznym stopniu z dostosowywania warunków mieszkalnych do potrzeb ruchu letniskowego. Zwiększenie dochodów górali było rezultatem rozwoju turystyki i wynajmowania pokoi, pozwoliło na rozbudowę domów mieszkalnych i zagród, spowodowało również pewne ich rozproszenie i rozluźnienie zwartości zabudowy.

Indywidualny charakter miało drewniane budownictwo sakralne, w którym uderza szczególna troska o właściwą lokalizację oraz pieczołowitość wykończenia natomiast, wnętrza kościołów były bogato zdobione przez najwybitniejszych plastyków. Wspomniana lokalizacja była tak pomyślana, by tworzyła pewną harmonijną całość kompozycyjno-przestrzenną wsi podhalańskiej, w której swoistym elementem był z daleka widoczny drewniany kościół w otoczeniu drzew. Do dzisiaj możemy obserwować przedstawiony krajobraz w Kościelisku, Murzasichlu, czy w Zakopanem.

Reasumując rozważania dotyczące budownictwa, trzeba zauważyć, że twórcy stylu zakopiańskiego w trakcie projektowania byli wyczuleni na odmienność regionu, na gusta i smak estetyczny lokalnej ludności. Spowodowało to szczególnie jego klimat i zainteresowanie nim. Idąc za myślą K. Pawłowskiej (1996) odnoszącą się do odrębności terytorialnej wyrażającej się w architekturze regionu, warto stwierdzić, że w przypadku Podhala miało miejsce obserwowane na przestrzeni wielu lat wspieranie swojskości budownictwa oraz ochrona jego terytorialnej odmienności, co ostatecznie umożliwiło zachowanie swoistości architektury. W ten sposób formowała się odrębność terytorialna regionu widoczna także w architekturze, która miała znaczny wpływ na kształtowanie się jego krajobrazu kulturowego.

Szkolnictwo zawodowe i artystyczne oraz jego rola w rozwoju rękodzieła

Duże znaczenie dla kształtowania się nowych jakości w kulturze podhalańskiej miał rozwój szkolnictwa w Zakopanem, a szczególnie założenie szkoły snycerskiej w 1876 roku oraz szkoły koronarskiej w roku 1883. Założycielami tych znaczących dla rozwoju regionu placówek oświatowych byli Helena Modrzejewska oraz Tytus Chałubiński. Znamienne, iż od początku ich istnienia nauczycielami zawodu byli miejscowi górale, natomiast opiekę artystyczną sprawowali zamieszkali w Zakopanem znani plastycy i architekci m.in. Karol Stryjeński, Karol Kłosowski, czy znawca budownictwa i zdobnictwa podhalańskiego Władysław Matlakowski.

Funkcjonowanie wymienionych szkół spowodowało zakładanie w poszczególnych miejscowościach warsztatów tkackich, które jak stwierdził Karol Stryjeński w 1934 roku, znajdowały się we wszystkich badanych przez niego wsiach. Tworzono także zakłady snycerskie, które rozwinęły swoją działalność w 94% badanych wsi. Warsztaty hafciarskie znajdowały się w 75% osad wiejskich (Ustupski J. 1990). Nastąpił zatem rozwój usług i wytwórczości bazujących na lokalnej kulturze znacznie wzbogacający życie gospodarcze Podhala, funkcjonujących również na rzecz rozwijającej się wtedy dynamicznie turystyki. Handel artykułami rękodzielniczymi był zawsze czynnikiem silnie oddziałującym na poziom rękodzieła, oferując wyroby dbano o dobór projektów i ich poziom artystyczny.

Szczególną uwagę zwraca fakt, że w działalności gospodarczej starano się możliwie w pełni korzystać z tego, co człowiekowi oferowały warunki przyrodnicze. Rękodzieło artystyczne rozwijało się dzięki wykorzystaniu surowca lokalnego (różne gatunki drewna, wełna owcza i len). W zdobnictwie nawiązywano do elementów przyrody tatrzańskiej. Zaznaczał się wpływ specyfiki miejsca na kształtowanie się odrębności gospodarczo-kulturowej ludności Podhala. Stosunkowo ubogie warunki naturalne wpłynęły na możliwie wszechstronne wykorzystanie dóbr przyrody dzięki zdolnościom, umiejętnościom oraz wykształceniu miejscowej ludności.

Strój góralski jako zewnętrzna oznaka odrębności kulturowej mieszkańców Podhala

Wymienione dotychczas czynniki (przyroda, architektura, rękodzieło) miały w owym czasie wpływ na kształtowanie się świadomości regionalnej mieszkańców. Świadomość regionalna, poczucie więzi Podhalań wyrażała się także w noszeniu stroju góralskiego. Badania ankietowe prowadzone przez Karola Stryjeńskiego (Ustupski J. 1990) zwróciły uwagę na to, że przywiązanie do stroju góralskiego jako istotnego symbolu regionu było już w okresie międzywojennym bardzo ważnym, zewnętrznym przejawem przynależności do społeczności Podhala.

Strój noszony był prawie we wszystkich badanych wsiach (87% miejscowości), w niektórych jednak obserwowano zanik jego używania: np. w Chyżnem strój nosiły przeważnie kobiety, mężczyźni raczej rzadko przy wyjątkowych okazjach, w Ochotnicy tylko część górali ubierała się w strój, natomiast w Podwilku nosili go głównie starsi mężczyźni. Zatem odchodzenie od noszenia ubioru ludowego zaobserwowano

w 42% wsi (Ustupski J. 1990). Znamienne były obserwacje, z których wynikało, że społeczność, tzw. miejscowości letniskowych prawie w 100%, używała ubioru góralskiego.

Widoczne były także próby modernizacji ubiorów w postaci zarzucania starodawnych haftów i wprowadzania wyszyc zmodernizowanych, co było obserwowane w 36% badanych społeczności wiejskich. Odmiennie wykończenie ubioru góralskiego, widoczne już w owym czasie w poszczególnych częściach regionu wskazywały na lokalne zróżnicowania w ramach samego Podhala.

Przejawy przestrzennego zróżnicowania kultury Podhala

Mikroregiony kształtowane były przez poszczególne parafie, głównie rzymskokatolickie i wyznaczone przez nie zasięgi. Jak stwierdził S. Leszczycki (1990)

„(...) granice kościelne wpłynęły decydująco na rozwój kulturalny i gospodarczy ludności. Zaciążyły one nad zasięgami stroju, budownictwa, kultury ludowej, a zwłaszcza jej pewnych szczegółów, a nawet nad izoglossami gwarowymi...”

Ostatecznie w wyniku badań prowadzonych przez S. Leszczyckiego i wysuniętych przez niego wniosków można stwierdzić, iż zróżnicowanie zasięgów mikroregionów kultury ludowej Podhala wynikało z różnych praw i zwyczajów jakie panowały w poszczególnych starostwach oraz lokalnie w parafiach.

Turystyka jako czynnik wpływający na zmiany zachowań mieszkańców regionu

W omawianym okresie ruch turystyczny oraz lecznictwo wywierały pewien wpływ na ukształtowane od dawna sposoby zachowań. Dotyczyły one postaw przejętych od turystów, czy kuracjuszy. Były to dążenia zmierzające do uzyskiwania większych dochodów z usług turystycznych. Łatwość zdobywania pieniędzy niosła za sobą wiele skutków negatywnych, np. pijaństwo, poszukiwanie pracy tylko wtedy, gdy brakowało pieniędzy, niechęć do podejmowania stałego zatrudnienia. Mimo tych niekorzystnych zjawisk, wydaje się, że tradycyjny model rodziny podhalańskiej nie uległ zmianie. Pozostała wyraźnie występująca odrębność i silnie wykształcona tożsamość kulturowa górali, wynikające z miłości do gór poszanowanie przyrody, związane z zasiedzeniem – przywiązanie do ziemi ojców.

Podnosił się wraz z rozwojem szkolnictwa jej poziom wykształcenia (Ustupski J. 1990), w każdej wsi znajdowała się szkoła: jedno-, lub dwuklasowa, w niektórych większych było ich nawet kilka. O poziomie wykształcenia świadczyło również, powszechne jak na ówczesne warunki czytelnictwo prasy, abonowanie przez prawie każdą wieś gazet: „Gospodarki Polski”, „Gazety Podhalańskiej” oraz „Nowin”.

Reasumując powyższe rozważania, można stwierdzić, że ukształtowany krajobraz wsi podhalańskiej, został przekształcony z początkiem XX wieku przez rozwijające się lecznictwo gruźlicy i ruch turystyczny. Wymienione dziedziny wpłynęły na zmianę form gospodarowania na Podhalu. W okresie międzywojennym turystyka pobudzała

rozwój kultury poprzez skierowanie zainteresowania wczasowiczów, kuracjuszy i turystów na jej bogactwo i różnorodne dziedziny (rękodzieło artystyczne, wytwarzanie stroju góralskiego, architekturę regionalną). Dzięki rozwojowi ruchu turystycznego kultura stała się towarem. Turystyka wpłynęła także na rozwój świadomości regionalnej, jej umocnienie oraz pogłębiała poczucie tożsamości kulturowej. Decydowała o zmianach w rozwoju przestrzennym wsi podhalańskiej.

Szczególne warunki kształtowania się krajobrazu kulturowego w okresie powojennym

Po wojnie w rozwoju krajobrazu kulturowego na Podhalu zaczęły odgrywać rolę inne czynniki wynikające ze zmian ustrojowych. W tym czasie Zakopane zaczęło nabierać ponownie znaczenia jako ośrodek ogólnopolski, osiągający szczególnie wysoką rangę w sferze kultury. Przyczynę stanowiło to, iż po upadku powstania warszawskiego i po zakończeniu wojny, a także w okresie stalinowskim przyjechało na stałe do Zakopanego wielu literatów, artystów polskiej sceny, plastyków reprezentujących środowiska twórcze Lwowa, Wilna, Krakowa i Warszawy. Należeli do nich m.in. Kornel Makuszyński, Roman Brandstaetter, Jan Izydor Sztudynger, Janusz Meissner. Znanymi twórcami regularnie odwiedzającymi stosunkowo spokojną i na owe czasy zaciszną miejscowość byli m.in. Magdalena Samozwaniec, Julian Tuwim, czy znakomity aktor Ludwik Solski. Wszyscy wymienieni wraz z lekarzami pracującymi w sanatoriach i inteligencją licznie wówczas mieszkającą w Zakopanem tworzyli, z dala od wielkich ośrodków miejskich, specyficzną atmosferę, w której powstawały znakomite dzieła i toczyły się interesujące dyskusje. Przewijały się w nich dramatyczne wspomnienia okresu okupacji, klimat przedwojennego Lwowa, Wilna, Kresów, atmosfera dawnej Warszawy, czy Krakowa z okresu Galicji. Zakopane stało się na pewien czas znaczącym ośrodkiem życia intelektualnego kraju. Nie pozostało to bez wpływu na szkolnictwo średnie. Z tego okresu pochodzą największe osiągnięcia szkół artystycznych: Liceum Sztuk Plastycznych Antoniego Kenara, w szkole tkackiej, zorganizowane przez Marię Bujakową, centrum projektowania tkaniny artystycznej i użytkowej dla zakładów spółdzielczych powstających w kraju i na Podhalu. Jak nigdzie w ówczesnej Polsce, na Podhalu nastąpił powrót do tradycji rozwijania kultury w oparciu o wartości osiągnięte w tym regionie w okresie międzywojennym. Było to możliwe ze względu na pewne oddalenie od dużych ośrodków miejskich, na szczególny klimat swojskości, stwarzający poczucie bezpieczeństwa, gdzie cenzura i prześladowania nie ograniczały twórców w takim stopniu jak w miejscach ich stałego zamieszkania. Ten interesujący i ważny okres w życiu kulturalnym, który wpłynął znacząco na ukształtowanie się powojennego oblicza Podhala, trwał do roku 1956.

W 1956 roku Zakopane otrzymało po raz pierwszy po wojnie plan przestrzennego zagospodarowania i własny budżet. W tym czasie zapoczątkowano uspołecznione budownictwo mieszkaniowe, co w późniejszym okresie wpłynęło bardzo poważnie na zmiany architektoniczne poprzez preferowanie ujednoliconych osiedli mieszkaniowych, niczym nieprzypominających wspaniałego stylu witkiewiczowskiego, wywołujące widoczny dysonans w tradycyjnym krajobrazie architektury podhalańskiej. Budownictwo o takim charakterze wdrażano także w Nowym Targu, oddając zunifiko-

wane osiedla pracownikom kombinatu obuwniczego. Tego typu zabudowa stwarzała również pretekst do wprowadzenia dowolności architektonicznej w budownictwie indywidualnym na terenie całego Podhala, wymieniona dowolność usprawiedliwiona była brakiem materiałów budowlanych oraz obowiązującymi w owym czasie w budownictwie normami.

W budownictwie indywidualnym przeważać zaczęły najczęściej budynki wielopiętrowe, o solidnej podmurówce wykonanej z otaczaków, budowane w latach 1970–1990. Przeciętnie w takich budynkach można było przyjąć od 20–30 osób. Gospodarze zajmowali zwykle pomieszczenia tzw. niskiego parteru lub parteru, które pełniły funkcję dawnej „czarnej izby”. Natomiast piętra: pierwsze i drugie lub nawet często występujące trzecie, przeznaczane były do wynajęcia – pełnią one także i obecnie rolę dawnej „białej izby”. Budynki tego typu lokalizowano głównie na Skalnym Podhalu, w miejscowościach położonych wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Spotykamy je zwłaszcza w Zakopanem, Poroninie, Białym Dunajcu, Szaflarach, Murzasichlu i Żebie.

W dalszym ciągu w budownictwie regionu szczególne miejsce zajmują kościoły. Projektowane i budowane w czasach komunistycznych były wyrazem dążeń górali do wolności, a zawarte w nich piękno szczególnym darem ich twórców. Są to nowoczesne, monumentalne obiekty, pełniące obok funkcji religijnych, również funkcje chrześcijańskich ośrodków kulturalnych, w których organizowane są wystawy plastyczne, spektakle teatralne, spotkania literackie zarówno dla stałych mieszkańców, jak i wczasowiczów. Zaliczamy do nich m.in. kościół Świętego Krzyża, kościół Świętej Rodziny, kościół Na Olczy.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych utworzono w Zakopanem i jego okolicy wiele izb twórczych i galerii, w których uznani artyści plastycy (Tadeusz Brzozowski, Antoni Rząsa, Władysław Hasior) i znakomici twórcy ludowi (Ewelina Pęksowa, Bronisław Cukier, Mieczysław Biernacik) mieli możliwość zaprezentowania swoich warsztatów oraz dorobku artystycznego. Miało to znaczny wpływ na dalszy rozwój turystyki kulturalnej. Na trwałe do oferty kulturalnej znanych miejscowości Podhala, w latach 1990–2000 wpisano 10 stałych galerii, funkcjonujących w Rabce, Nowym Targu, Krościenku n/Dunajcem i Zakopanem.

W krajobrazie kulturalnym regionu od wielu lat funkcjonują znane muzea: w Rabce, Nowym Targu, Szczawnicy. W Zakopanem szczególne miejsce wśród placówek muzealnych zajmuje Muzeum Tatrzańskie i jego filie (Muzeum Kornela Makuszyńskiego, Galeria Władysława Hasiora, Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Koliba, Galeria Kulczyckich na Kozińcu). Ponadto do znanych placówek kulturalnych należą: Muzeum Karola Szymanowskiego – Atma (Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie) i Muzeum Jana Kasprówicza na Harendzie.

Warto odnotować, że na Podhalu funkcjonuje od wielu lat szereg stowarzyszeń kulturalnych, popularno-naukowych i sportowych, których liczba w poszczególnych latach ulegała zmianie, można jednak stwierdzić, że stale działa ich około 40. Skupiają one liczące się środowiska intelektualne regionu, niejednokrotnie znajdują siedzibę w lokalnych ośrodkach i centrach kultury, których w regionie znajduje się 13. Istotne znaczenie w rozwoju kulturalnym Podhala mają biblioteki, których jest 12, natomiast nowości wydawnicze mieszkańcom i wypoczywającym oferuje 16 księgarni.

Nie wszystkie czynniki kształtujące krajobraz kulturalny Podhala zostały w tym artykule przedstawione, w wielu wypadkach są one tylko zasygnalizowane. Do najważniejszych należą:

- Charakterystyczne budownictwo wyróżniające się formą, zastosowanym materiałem, swoistym zdobnictwem oraz rozmieszczeniem przestrzennym, wynikającym z rozwoju turystyki.
- Budownictwo sakralne zajmuje szczególne miejsce w architekturze Podhala i podkreśla jej unikatowy charakter. Od wielu lat Kościół pełni istotną rolę w kształtowaniu kulturowego oblicza regionu.
- Rzemiosło artystyczne, rozwijane dzięki wyspecjalizowanemu szkolnictwu zawodowemu tworzonemu i funkcjonującemu przy współudziale inteligencji polskiej i wybitnych twórców kultury narodowej.
- Bogato zdobiony strój góralski, który zwraca uwagę na odrębność regionalną mieszkańców.
- Zwraca uwagę zróżnicowanie terytorialne Podhala, wyrażające się pewnymi odmiennościami gwarowymi i wyraźnymi różnicami w wykończeniu ubioru góralskiego, będącymi wynikiem istnienia mikroregionów, których granice wyznaczone zostały przez poszczególne parafie i starostwa.
- Znamienna jest rola turystyki w kształtowaniu oblicza kultury regionu. Od wielu lat turystyka kreuje zainteresowanie konkretnymi formami kultury i pomaga w uchronieniu sztuki i rzemiosła ludowego przed zapomnieniem oraz umożliwia zachowanie umiejętności, które są częścią dziedzictwa Podhala.
- Specyficzne warunki panujące bezpośrednio po wojnie w Polsce oraz atmosfera swojskości regionu, wywołały zainteresowanie Podhalem, do tego stopnia, że stało się ono na jakiś czas doniosłym ośrodkiem kulturalnym Polski.
- W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nastąpił rozwój muzealnictwa ukazującego dorobek różnych dziedzin kultury, powstały także izby twórcze, pracownie i galerie. Wzbogaciły one znacznie krajobraz kulturalny Podhala i stały się doskonałą ofertą dla rozwijającej się turystyki kulturalnej.
- Na rozwój kulturalny młodzieży i osób dorosłych mają wpływ takie placówki, jak: domy, ośrodki i centra kultury, stowarzyszenia kulturalne oraz popularno-naukowe.

Bibliografia

- Davidson R., *Turystyka*, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa 1996.
- Długolecka-Pinkwart L., Pinkwart M., *Zakopane od A do Z*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994.
- Gaworecki W., *Turystyka*, wyd. II, PWE, Warszawa 1997.
- Leszczycki S., *Osadnictwo Podhala w okresie międzywojennym*, Wydawnictwo Muzeum Tatrzańskiego, Zakopane 1990.
- Łaś J., *Tradycja i współczesność – fenomen podhalańskiego budownictwa drewnianego. Wieś Polska w pracach Instytutu Architektury i Planowania Wsi* (red. Rączka J. W.), Kraków 1996.
- Pawłowska K., *Idea swojskości w urbanistyce i architekturze miejskiej*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Monografia 203, Kraków 1996.
- Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi* (red. Tylkowa D.), Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Kraków 2000.
- Sagan I., *Ludzie i miejsca w geografii postmodernistycznej. Szkice z pogranicza*, Kraków 1995.

Ustupski J., *Stosunki etnograficzno-kulturalno-gospodarcze Podhala okresu międzywojennego wg Ankiety Karola Stryjeńskiego. Osadnictwo Podhala w okresie międzywojennym*, Wydawnictwo Muzeum Tatrzańskiego, Zakopane 1990.

Witkiewicz S., *Na przełęczy. Utwory tatrzańskie*, Książka i Wiedza, Warszawa 1951.

Witkiewicz S., *O sztuce. Krytyce artystycznej. Stylu zakopiańskim. Wybitnych twórcach. Sprawach narodowych i społecznych*, Ossolineum, Kraków 1972.

Summary

The subjects of this article are different aspects of culture scenery in Podhale like for example tourist development, artistic education.

